

مدت حقوق

دوره ۹ - شماره ۲۷ - بهار ۱۴۰۵

شاپا چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شاپای الکترونیکی: ۱۹۲۲-۲۷۸۳

- بار اثبات دعوا در داوری تجاری بین المللی
همایون مافی، مانده اصغرزاده
تحلیل رویه احراز صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی جهت رسیدگی به ازدواج اجباری
محمدحسین رضائی قوام‌آبادی، پوریا ابراهیم زاده
بازاندیشی حقوقی در استفاده از هوش مصنوعی برای اجرای مجازات حبس در ایران و نظام های حقوقی مختلف
امیررضا محمودی، آتوشا ظفری کوره تاش
حقوق فدراسیونی در فوتبال: رویکرد نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه، انگلستان، آرژانتین، برزیل، اسپانیا و کلمبیا
بهنام نورزاده
تعارض آیین نامه ماده سوم قانون الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول با قوانین و اصول حقوقی
اکبر ایمان پور، سهنند نجادی ایجادکار
شخصیت مجرمانه و رابطه آن با مجازات موثر
مریم بهمنی، مصطفی کرمی پور
چالش‌ها و موانع تفسیر قراردادها در حقوق ایران
فرزین یزدان پناه، محمدرضا نصیری
تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی
علیرضا درائی، سیدابراهیم مرتضوی، امیرحسن ابوالحسنی
طلاق به درخواست زن در نظام حقوقی ایران
محمد احمدی، حلما سادات ذریه کرمانشاهی
ماهیت کیفری قرعه کشی های آنلاین در حقوق ایران
محمدحسین حاجب، زهرا ربانی، رویا آسیایی
قرارداد بیع متقابل در نظام حقوقی ایران
صادق محبی، محمدعلی جهانی
ویژگی ها و خصوصیات جرائم سایبری در نظام کیفری ایران
سیده الهه بابونکی
بررسی حق اشتغال زنان در حقوق بین الملل
حبیب اله عبدالله پور، سما خدایاری
اثرگذاری اقدامات تأمینی و تربیتی در بازاجتماعی شدن بزهکاران نوجوان؛ نمونه پژوهی مجتمع قضایی شهید فهمیده
لیلا احدی
مقابله به مثل در قرآن کریم و جایگاه آن در سیاست کیفری اسلامی
رژین مسعودی، جمال رضایی حسین آبادی
واکاوی حقوقی ساختار نظارتی بازار غیرمتشکل پولی در ایران: از ابهامات مفهومی تا چالش‌های تقنینی و اجرایی
علی بابایی
تأثیر نهادهای مستقل بین المللی بر کارآمدی تحریم ها در حقوق تجارت بین الملل
الهه قربان کریمی
بر مدار مصلحت عالیه کودک؛ تحلیل حضانت با رویکرد حقوقی، فقهی و روان‌شناختی تا شناخت خلاهای تقنینی
مونا کمیلی
بازپروری حقوق بشردار و محدودیت های آن در نظام کیفری ایران
امین رضا بهار فلامرزی
تحلیلی بر مسئولیت محض مدنی در حوادث صنایع شیمیایی؛ مطالعه موردی واحدهای تولید متانول ایران
محمد جوکار، ساسان وزین پور
آسیب شناسی مجازات سالب حیات در حقوق کیفری ایران
محمدرضا رضائی
اجرای مقررات ملی شدن اراضی در خصوص اراضی وقفی با تاکید بر رویه قضایی
اسماعیل چوگانی
سیاست کیفری بین‌المللی در قبال نسل کشی: تحلیل تطبیقی در دادگاه‌های کیفری بین‌المللی
علی هادیان حقیقی، صابر سیاری زهان
تحلیل جرم شناختی کولبری در مناطق مرزی ایران و مقایسه آن با قاچاق کالا
مرتضی هاشم پور
چالش ها و آسیب های حقوقی موسسات اعتباری غیرمجاز در نظام پولی ایران
امین امینی نژاد
تأثیر اختلال کارکرد قشر پیش‌پیشانی بر مسئولیت کیفری در جرم قتل عمدی
حمید غیائی، مهدی شعبان زاده
هوش مصنوعی و حق بر محاکمه عادلانه در پرتو قانون اساسی ایران
پوریا ژولیده
تأثیر مخارج و پدھی دولت بر رشد بازار سهام در ایران
راضیه جنتی نژاد
جایگاه نهاد طرف معامله مرکزی در معاملات فرامرزی و تأثیر آن بر اصل نسبی بودن قراردادهای حقوق ایران، اروپا و ایالات متحده آمریکا
عارفه قاسم زاده ده آبادی
راهکارهای پیشگیری و مقابله با جرائم سایبری
احمد پدیدار

Based on the Best Interests of the Child; an Analysis of Custody with a Legal, Jurisprudential and Psychological Approach to Identifying Legislative Gaps

بر مدار مصلحت عالیه کودک؛ تحلیل حضانت با رویکرد حقوقی، فقهی و روان‌شناختی تا شناخت خالهای تقنینی

مونا کیمیلی

دکتری فقه و حقوق، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

Mona Komeyli

PhD in Jurisprudence and Law, Ferdowsi University, Mashhad, Iran

drmkomeyli@mail.ir

Abstract

The concept of the best interests of the child, as one of the fundamental principles of international law and especially in the Convention on the Rights of the Child, expresses attention to the welfare, security and mental health of the child in all judicial and administrative decisions. This article, by analyzing custody, attempts to examine the concept of "the best interests of the child" from three legal, jurisprudential and psychological perspectives and with a descriptive-analytical method. Iranian law is no exception to this and finally, in accordance with the aforementioned convention, the best interests have been included as a principle preceding all matters in the Family Protection Law. Extensive research has been conducted in the international arena on the best interests of the child, which has led to the compilation of many books with the efforts of the Committee on the Rights of the Child and UNICEF in interpreting the provisions of the convention to identify the elements of the best interests. consequently, the court should make decisions on custody based on legal and pathological assessments, in particular an examination of the child's emotional and psychological state, the background and capabilities of the biological parents, and the quality of the new family environment. Only if it is proven that returning to the biological family would be in the child's best interests and would not pose psychological or social risks to the child, can custody be restored. Otherwise, maintaining the status quo or adopting alternative arrangements should be preferred in order to protect the child's rights and mental health.

Keywords: Custody, Best Interests of the Child, Legal Precedents, Legal and Psychological Analysis, Custody.

چکیده

مفهوم مصلحت عالیه کودک، به عنوان یکی از اصول بنیادی حقوق بین‌الملل و به ویژه در کنوانسیون حقوق کودک، بیانگر توجه به رفاه، امنیت و سلامت روانی کودک در تمامی تصمیمات قضایی و اداری است. این پژوهش با تحلیل حضانت، تلاش دارد تا مفهوم «مصلحت عالیه کودک» را از سه منظر حقوقی، فقهی و روان‌شناختی و با روش توصیفی-تحلیلی بررسی کند. حقوق ایران از این امر مستثنی نبوده و نهایتاً به پیروی از کنوانسیون مذکور، مصلحت عالیه به عنوان اصلی مقدم بر همه امور، در قانون حمایت از خانواده گنجانده شده است. در عرصه بین‌المللی تحقیقات گسترده‌ای نسبت به مصلحت عالیه کودک به عمل آمده و موجب شده تا کتاب‌های بسیاری با تلاش کمیته حقوق کودک و یونسف در تفسیر مفاد کنوانسیون جهت‌شناسایی عناصر مصلحت تدوین گردند. در نتیجه، دادگاه در قبال امر حضانت باید با بهره‌گیری از ارزیابی‌های حقوقی و آسیب‌شناسی، به ویژه بررسی وضعیت عاطفی و روانی کودک، پیشینه و توانمندی والدین زیستی و کیفیت محیط خانواده جدید تصمیم‌گیری کند. تنها در صورتی که ثابت شود بازگشت به خانواده زیستی می‌تواند مصلحت کودک را تأمین کند و خطرات روانی یا اجتماعی برای او ایجاد نخواهد کرد، بازپس‌گیری حضانت می‌تواند پذیرفته شود. در غیر این صورت، حفظ وضعیت موجود یا اتخاذ ترتیبات جایگزین باید ترجیح داده شود تا از حقوق و سلامت روانی کودک محافظت شود.

واژگان کلیدی: حضانت، مصلحت عالیه کودک، مصادیق

قانونی، تحلیل حقوقی و روان‌شناختی، سرپرستی.

Received: 2026/04/03 - Review: 2026/05/08 - Accepted: 2026/06/19

دریافت مقاله: ۱۴۰۵/۰۴/۰۳ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۵/۰۵/۰۸ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۶/۱۹

ارجاع:

کمیلی، مونا؛ (۱۴۰۵)، بر مدار مصلحت عالیّه کودک؛ تحلیل حضانت با رویکرد حقوقی، فقهی و روان‌شناختی تا شناخت خلالهای تقنینی، تمدن حقوقی، شماره ۲۷.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقدمه

حضانت به مفهوم نگه داشتن طفل، مواظبت و مراقبت از او و تنظیم روابط وی با خارج است، با رعایت حق ملاقات برای خویشان نزدیک طفل؛ بنابراین، حضانت بیشتر ناظر بر حمایت جسمی از کودک است، هرچند که حمایت روحی طفل نیز در این نهاد حقوقی مدنظر قرار گرفته است (صفایی و امامی، ۱۴۰۴، ۳۷۹).

حضانت در حقوق ایران هم به‌عنوان یک حق و هم به‌عنوان یک تکلیف شناخته می‌شود. به این معنا که والدین نمی‌توانند به‌طور دلخواه از حضانت فرزند خود صرف‌نظر کنند، بلکه این مسئولیت در شرایط خاصی قابل تفویض است. طبق ماده ۱۱۶۸ قانون مدنی، حضانت فرزند هم حق و هم تکلیف والدین است. بر اساس ماده ۱۱۶۹ قانون مدنی، مادر تا سن هفت سالگی اولویت حضانت فرزند را دارد و پس از آن، حضانت با پدر است. اما این اصل در صورتی که مصلحت کودک ایجاب کند، می‌تواند دگرگون شود. یعنی دادگاه می‌تواند حضانت را به والد دارای صلاحیت بیشتر بسپارد. از سوی دیگر، اصل «مصلحت عالیّه کودک» یکی از ارکان مهم در کنوانسیون حقوق کودک است که در آن به صراحت تأکید شده است که تصمیمات مربوط به کودک باید اولویت به سلامت

روانی، ایمنی جسمی و توسعه اجتماعی و فرهنگی او داده شود.

مفهوم مصلحت در این جا با توجه به سن و دوره‌های رشدی کودک، از دیدگاه حقوقی به‌عنوان اصلی است که باید در تمامی تصمیمات قضایی در مورد کودک لحاظ شود. در این پژوهش تلاش می‌شود تا با استفاده از مفاهیم کلیدی در روان‌شناسی و مددکاری اجتماعی، به تحلیل تأثیرات بازگشت به والدین زیستی بر مصلحت کودک پرداخته شود و چگونگی تطبیق مصلحت با نیازهای روانی و اجتماعی کودک تحلیل گردد.

۱- مصلحت کودک از منظر حقوقی

در ماده دوم سند ملی حقوق کودک که در سال ۱۴۰۰ تنظیم شده است بیان شده که کودک و نوجوان از نظر سند حاضر، هر انسانی است که به سن بلوغ نرسیده باشد و منظور از نوجوان فرد بالغی است که بر اساس قانون به رشد عقلی متناسب با حق و تکلیف ویژه خود نرسیده است. از منظر سند فوق صیانت از کودکان در فضای مجازی که در شواری عالی فضای مجازی تصویب شده است، در بند دوم از ماده اول و ذیل عنوان تعاریف و اختصارات، در تعریف خردسالان، کودکان و نوجوانان آمده است که کلیه افراد کمتر از هجده سال که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران قرار دارند و در چهارچوب سند تحول بنیادین آموزش و پرورش رتبه بندی سنی می‌شوند، خردسال، کودک و نوجوان محسوب می‌شوند.

مفهوم مصلحت کودک از نظر حقوقی در اساسنامه‌های بین‌المللی و قوانین داخلی کشورها تأکید می‌شود. کنوانسیون حقوق کودک که در سال ۱۹۸۹ میلادی توسط سازمان ملل متحد تصویب شد، اولین و مهم‌ترین چهارچوب حقوقی است که در آن اصل مصلحت کودک به‌طور روشن مطرح می‌شود. در ماده ۳ این کنوانسیون آمده است که در تمامی تصمیمات مربوط به کودک منافع او باید بر سایر منافع اولویت داشته باشد.

طبق نص صریح کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ میلادی و قانون حمایت خانواده مصوب

۱۳۹۱ مصلحت کودکان در رأس همه امور مربوطه می‌باشد. اما به کارگیری مصلحت به معنای اعمال سلیقه یا نگاه بدون ارزیابی موردی در قوانین و تصمیمات موجب تزلزل مصلحت خواهد بود. مصلحت کودک در کنوانسیون دارای عناصری از جمله ارتباط با خانواده، توجه به نظرات و دیدگاه‌ها، هویت، سلامت، امنیت و آموزش کودک است که در هر مورد باید مورد بررسی قرار بگیرد تا بالاترین منافع کودک حاصل گردد. لذا بررسی این عناصر حتی در موضوعات مشابه به دلیل تفاوت در شرایط کودکان ضروری است که در بسیاری از موارد طی فرایند دادرسی این مهم صورت می‌پذیرد. در این میان، قوانین ایران دادگاه خانواده و قضات مربوطه را مرجع صالح رسیدگی در شناسایی مصلحت کودک معرفی می‌نمایند. اما کنوانسیون حقوق کودک ضمن تأیید دادگاه صالح، تخصص در امور اطفال، در اختیار داشتن امکانات کافی و جلب نظریه کارشناس را برای این قضات در جهت رسیدن به مصالح عالیّه ضروری می‌داند (عابدینی و مشکی باف، ۱۴۰۰، ۱۸۳).

اصل مصلحت کودک یعنی در هر تصمیم قضایی که به کودک مربوط می‌شود، دادگاه قبل از هر اقدامی بررسی می‌کند چه مواردی بیشترین نفع را برای کودک دارد؛ به بیان ساده‌تر، کودک محور تصمیم‌گیری است، نه والدین. یکی از حقوق‌دانان حضانت را نه صرفاً یک حق، بلکه تکلیف والدین می‌داند که هدف اصلی آن حفظ منافع و مصالح طفل است؛ بنابراین، مصلحت طفل بر حق حضانت والدین اولویت دارد؛ دادگاه هنگام تصمیم‌گیری درباره موضوعاتی مثل حضانت، حق ملاقات، محل زندگی، تغییر سرپرست یا خروج از کشور به عوامل زیر توجه می‌کند: امنیت جسمی و روانی کودک؛ سلامت روحی، عاطفی و اخلاقی؛ ثبات محیط زندگی^۱؛ توانایی هر یک از والدین در مراقبت و تربیت؛ نظر کودک^۲ (امامی، ۱۴۰۴، ۲۶۵).

هدف این اصل، حمایت از رشد سالم کودک و جلوگیری از تبدیل شدن اختلافات و مشکلات والدین به آسیب‌های جدی برای او است. به همین دلیل، این اصل بر تمام قواعد شکلی و حقوق

۱- مدرسه، محل سکونت، اطرافیان

۲- در صورتی که به سن تشخیص رسیده باشد

والدین اولویت دارد. در حقوق ایران، مصلحت کودک به‌عنوان اصل حاکم بر تصمیم‌گیری در امور مربوط به طفل شناخته می‌شود، هرچند تعریف مستقلی از آن در قوانین ارائه نشده است. این مفهوم در مقررات مربوط به حضانت، ولایت و حمایت قضایی از کودک نقش بنیادین دارد و معیار اعمال حقوق والدین محسوب می‌شود (کاتوزیان، ۱۴۰۲، ۲۵۰). مطابق ماده ۱۱۶۸ قانون مدنی، حضانت هم حق و هم تکلیف والدین است، اما این حق مطلق نبوده و به موجب ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی، هرگاه سلامت جسمی یا تربیت اخلاقی کودک در معرض خطر باشد، دادگاه می‌تواند با لحاظ مصلحت کودک، تصمیم مقتضی اتخاذ کند؛ بنابراین، حق حضانت در حقوق ایران مشروط به رعایت مصلحت طفل است (صفایی و امامی، ۱۴۰۴، ۱۸۵). همچنین ماده ۱۱۷۵ قانون مدنی مقرر می‌دارد که طفل نباید از والدین خود جدا شود مگر در مواردی که قانون اجازه دهد؛ این حکم نیز ناظر بر تأمین مصلحت کودک است و امکان مداخله دادگاه را در صورت وجود مفسده یا ضرر برای طفل فراهم می‌سازد (کاتوزیان، ۱۴۰۲، ۲۶۰).

در قوانین خاص، اصل مصلحت کودک صراحت بیشتری یافته است. مطابق ماده‌های ۴۰ و ۴۱ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱، دادگاه مکلف است در تصمیمات مربوط به حضانت، ملاقات و نگهداری طفل، مصلحت کودک را ملاک قرار دهد. همچنین، قانون فوق با رویکرد حمایتی، مصلحت و امنیت کودک را محور مداخله قضایی و حمایتی دانسته است. در رویه قضایی نیز، دادگاه‌ها با استناد به نظر کارشناسان و اوضاع و احوال عینی طفل، مصلحت کودک را معیار نهایی تصمیم‌گیری دانسته و در صورت تعارض میان خواست والدین و مصلحت طفل، مصلحت کودک را مقدم می‌دارند (صفایی و امامی، ۱۴۰۴، ۱۹۵).

۱-۱- جمع بندی از نظریات دکترین

در حقوق ایران، حضانت و ولایت والدین حق مطلق و غیرقابل خدشه‌ای نیست، بلکه اعمال آن‌ها منوط به رعایت مصلحت کودک است و در صورت تعارض، دادگاه موظف به ترجیح مصلحت

طفل بر حقوق والدین خواهد بود. اولیای قانونی در کلیه اقدامات مالی و غیرمالی خویش نسبت به کودک مکلف به رعایت مصالح وی می‌باشند. تعریف «مصلحت» در همه نظام‌های حقوقی توأم با گونه‌ای ابهام تعمدی است تا در شرایط گوناگون قابلیت تطبیق‌پذیری را داشته باشد. این ابهام در ساحت‌های تقنین، قضاء و اجرا می‌تواند پدیدار شود و موجب گردد که ارزیابی مصلحت از چهارچوب‌های معینی پیروی نکند. این مسئله در تبیین حدود و ثغور مصلحت کودک، به‌عنوان رکن اصلی حقوق وی، از اهمیت فزون‌تری برخوردار است (پارساپور و نوربخش، ۱۳۹۴، ۱).

از منظر حقوقی، قوانین حضانت و حمایت خانواده، حق والدین را در نگهداری و تربیت طفل به رسمیت می‌شناسند، اما این حق مشروط به تأمین مصلحت کودک است. مطابق اصول و رویه‌های قضایی، در صورت وجود شواهدی از تهدید سلامت جسمی، تربیتی یا روانی کودک، دادگاه مجاز است از بازگرداندن کودک به خانواده زیستی جلوگیری کند یا ترتیبات جایگزین را اعمال نماید.

۱-۲- استناد قانونی اصل مصلحت کودک در حقوق ایران

اصل مصلحت کودک به‌صورت صریح و ضمنی در قوانین مختلف ایران پذیرفته شده و مبنای تصمیم‌گیری دادگاه‌ها قرار می‌گیرد. مهم‌ترین مستندات قانونی عبارت‌اند از: ماده ۴۵ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ مهم‌ترین تصریح قانونی به اصل مصلحت کودک است و دادگاه را موظف می‌کند در دعوی مربوط به حضانت، ملاقات و سایر امور، نفع کودک را بر حقوق والدین مقدم بداند. ماده ۱۱۶۸ قانون مدنی نشان می‌دهد حضانت صرفاً حق والدین نیست، بلکه تکلیفی در جهت منفعت کودک است. اصل بیست و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبنای کلی حمایت از کودک و توجه به منافع او در تصمیمات قضایی است. دادگاه‌های خانواده در عمل، با استناد به ماده‌های فوق و به‌ویژه ماده ۴۵ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱، در موارد اختلاف والدین برخلاف قواعد عمومی حضانت رأی می‌دهند؛ مشروط بر این که به نفع کودک باشد.

۲- مصلحت کودک از منظر فقهی

در فقه امامیه، هر چند اصطلاح مصلحت کودک به شکل امروزی به کار نرفته، اما مفهوم آن به صورت روشن و بنیادین پذیرفته شده و مبنای احکام حضانت و ولایت قرار گرفته است. به صورت کلی، فقها معتقدند احکام مربوط به طفل برای حفظ مصلحت و دفع مفسده از او وضع شده‌اند؛ بنابراین حضانت، ولایت و سرپرستی حق مطلق والدین نیست، بلکه وسیله‌ای برای حمایت از طفل است. در فقه امامیه، اگرچه اصطلاح «مصلحت کودک» به صورت مستقل کمتر به کار رفته است، اما با تعبیری چون مصلحه الصغیر، غبطه طفل و الأصلاح للطفل به عنوان مبنای اساسی تصمیم‌گیری در امور مربوط به کودک پذیرفته شده است. فقها در مباحث حضانت و ولایت تصریح کرده‌اند که ملاک اصلی، تأمین مصلحت کودک است، نه صرف حق والدین (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ۴۸۵).

حضانت در نگاه فقه امامیه حق مطلق پدر یا مادر نیست، بلکه امانتی مشروط به رعایت مصلحت کودک است و هر گاه حضانت‌کننده فاقد صلاحیت اخلاقی یا رفتاری شود و این امر موجب مفسده یا ضرر برای کودک گردد، حق حضانت ساقط می‌شود (نجفی، ۱۳۹۹، ۳۱۵). همچنین، ولی شرعی در تصرفات مربوط به کودک تنها در چهارچوب غبطه و مصلحت صغیر اختیار دارد و در صورت وجود ضرر یا مفسده، حاکم شرع می‌تواند در جهت حفظ مصلحت کودک مداخله کرده و تصمیمی برخلاف اراده ولی اتخاذ کند (موسوی خمینی، ۱۳۹۸، ۳۳۰). از منظر قواعد فقهی نیز، قواعدی همچون قاعده لاضرر و نفی حرج بر این اصل دلالت دارند که هرگونه تصمیم یا اقدامی که موجب ضرر به کودک شود، حتی اگر از سوی ولی قانونی باشد، مشروعیت نخواهد داشت (موسوی بجنوردی، ۱۳۹۸، ۳۸۰).

بنابراین، از دیدگاه فقها کودک موضوع حمایت است، نه ابزار اعمال حق والدین؛ و هر جا حق والدین با مصلحت طفل تعارض پیدا کند، مصلحت طفل مقدم است.

۳- مصلحت کودک از منظر روان‌شناختی

۳-۱- تأثیر محیط دل‌بستگی بر سلامت روانی کودک

بر اساس نظریه دل‌بستگی، تأمین محیطی ایمن برای رشد عاطفی و اجتماعی کودک ضروری است. بازگشت کودکان به خانواده زیستی پس از گذشت مدت زمانی طولانی از حضور در خانواده جایگزین، می‌تواند به آسیب‌های روانی و اختلالات هویتی منجر شود.

۳-۲- آسیب‌شناسی روانی ناشی از تغییرات در روابط دل‌بستگی

تغییرات در روابط دل‌بستگی به‌ویژه در سنین حساس دو تا شش سالگی، می‌تواند باعث آسیب‌های روانی شدید شود. به‌ویژه در سنین دو تا شش سالگی که کودکان بیشترین نیاز را به روابط دل‌بستگی دارند، هرگونه تغییر در محیط زندگی و جدا شدن از روابط ایمن می‌تواند منجر به آسیب‌های بلندمدت در رشد عاطفی و اجتماعی کودک گردد. بر اساس نظریه اریکسون درباره رشد هویت، دوران کودکی و نوجوانی زمان حساس و مهمی برای شکل‌گیری هویت فردی است. در این دوره‌ها، کودک به تدریج به خودآگاهی و هویت مستقل دست می‌یابد.

۳-۳- اهمیت پیوند عاطفی و هویت فرهنگی در مصلحت کودک

فرایندهای اجتماعی و فرهنگی نیز در شکل‌گیری هویت کودک نقش مهمی ایفاء می‌کنند. کودکانی که در خانواده‌های جایگزین رشد می‌کنند، می‌توانند پیوندهای عاطفی و اجتماعی جدیدی برقرار کنند که بر هویت فرهنگی و اجتماعی آن‌ها تأثیرگذار است. بازگشت به محیط زیستی که در آن مشکلات روان‌شناختی وجود دارد و روابط دل‌بستگی ایمن سابق برقرار نیست، می‌تواند احساس بی‌پناهی و عدم تعلق به جامعه را در آن‌ها ایجاد کند.

۳-۴- نقش مددکاری اجتماعی در ارزیابی شرایط کودک در رابطه با حضانت

در ارزیابی‌های مددکاری اجتماعی، یکی از اصلی‌ترین عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری‌های قضایی، توجه به شرایط اجتماعی و خانوادگی کودک است. مددکاران اجتماعی با بررسی وضعیت روانی و اجتماعی کودک، می‌توانند به مراجع قضایی کمک کنند تا در فرایند تصمیم‌گیری به مصلحت کودک توجه بیشتری داشته باشند.

از منظر روان‌شناسی، کودکانی که پس از مدت زمانی در خانواده‌های جایگزین رشد کرده‌اند، نسبت به تغییرات مجدد در محیط زندگی بسیار حساس هستند. نظریه پیوستگی نشان می‌دهد که کودکان برای رشد سالم به ثبات، امنیت و پیوندهای عاطفی پایدار نیاز دارند و قطع یا تغییر مکرر این پیوندها می‌تواند پیامدهای بلندمدتی همچون اضطراب، اختلال رفتاری، افت تحصیلی و مشکلات ارتباطی در بزرگسالی به همراه داشته باشد؛ بنابراین، بازگرداندن کودک به خانواده زیستی که به دلیل مشکلات روان‌شناختی و اجتماعی پیشین، امکان تأمین این نیازهای بنیادین را ندارد، می‌تواند به‌وضوح برخلاف مصلحت کودک باشد.

نتیجه

در زمینه فلسفه حقوق کودک، مصلحت کودک به معنای تأمین خوبی کلی کودک است. این خوبی دربرگیرنده نه تنها نیازهای فیزیکی بلکه به تأمین نیازهای عاطفی، روانی، اجتماعی و فرهنگی کودک نیز اشاره دارد. در این تصمیم‌گیری‌ها، سن و دوره‌های رشدی کودک نیز باید به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد، زیرا تصمیمات اتخاذ شده در هر دوره رشدی می‌تواند تأثیرات بلندمدتی بر سلامت روانی و اجتماعی کودک بگذارد؛ بنابراین، برای حفظ مصلحت عالیّه کودک، توجه به این عوامل ضروری است. حضانت و دیدار کودک از مهم‌ترین مسائل حقوق خانواده است که تأثیرات

گسترده‌ای بر رشد و سلامت روانی کودک دارد.

در قوانین ایران، حضانت بر اساس اصولی مانند اماره پدری، اماره مادری و در نهایت مصلحت کودک تعیین می‌شود. در دهه‌های اخیر، با پذیرش اصل مصلحت عالی‌ه کودک، قوانین به سمت حمایت از والد روان‌شناختی و تأمین رفاه کودک حرکت کرده‌اند. از دیدگاه روان‌شناسی، ارتباط مستمر کودک با هر دو والد، نقش مهمی در سلامت عاطفی او دارد؛ بنابراین، حتی در شرایطی که والدین از یکدیگر جدا می‌شوند، باید شرایطی فراهم شود که کودک بتواند با هر دو والد ارتباط سالمی داشته باشد. در نهایت، برای بهبود قوانین حضانت در ایران، پیشنهاد می‌شود که مشارکت کودک در تعیین سرنوشت خود افزایش یابد، مراکز مشاوره خانواده تقویت شوند و نظارت بر صلاحیت والدین حضانت‌دار بیشتر گردد. این اقدامات می‌تواند تضمین‌کننده آینده‌ای بهتر برای کودکان باشد.

مصلحت کودک در سه حوزه فقه، حقوق و روان‌شناسی، به‌عنوان معیار اصلی و مشترک در تصمیم‌گیری‌های مربوط به کودک پذیرفته شده است. در فقه امامیه، حضانت و ولایت والدین حق مطلق نیست و امانت مشروط به رعایت مصلحت کودک است؛ به همین دلیل در صورت تعارض، مصلحت کودک بر حق والدین تقدم دارد. از منظر حقوق ایران نیز قوانین مربوط به حضانت و حمایت خانواده، مصلحت طفل را معیار نهایی تصمیم‌گیری دادگاه‌ها قرار داده و در مواردی که سلامت جسمی یا تربیت اخلاقی کودک در خطر باشد، امکان سلب حضانت یا تغییر شرایط نگهداری فراهم شده است. در روان‌شناسی نیز مصلحت کودک به معنای تأمین رشد سالم، امنیت روانی، ثبات عاطفی و محیط حمایتی تعریف می‌شود و هر تصمیمی که باعث اضطراب، بی‌ثباتی یا آسیب روانی شود، برخلاف مصلحت کودک است؛ بنابراین، مصلحت کودک به‌عنوان اصل حاکم

و مشترک در هر سه حوزه، نشان می‌دهد که در هر تصمیمی درباره کودک^۳، باید اولویت با حفظ سلامت جسمی و روانی، ثبات عاطفی و رشد سالم کودک باشد و حقوق والدین تنها در چهارچوب این مصلحت قابل اعمال است.

توجه به مصالح عالیّه کودک از ابتدا در تمامی اسناد بین‌المللی صورت گرفته و در کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ میلادی کامل شده است. حقوق ایران از این امر مستثنی نبوده و نهایتاً به پیروی از کنوانسیون مذکور، مصالح عالیّه به عنوان اصلی مقدم بر همه امور، در قانون حمایت از خانواده مصوب ۱۳۹۱ گنجانده شده است. عدم همسویی در مبانی و عدم مبنای واحد در قوانین حقوق کودک ایران موجبات اعمال سلیقه و تفسیر شخصی و نهایتاً ناهماهنگی را فراهم خواهد کرد. در تصمیم‌گیری‌های مربوط به کودک نباید صرفاً به ذکر عنوان مصلحت اکتفاء نمود؛ بلکه باید در هر مرحله، مصلحت تشخیص داده شده ذکر و بعد از آن نحوه تشخیص و علت ترجیح آن نسبت به سایر مصالح کودک مشخص باشد. در بسیاری از موارد عدم آشنایی شخص تصمیم‌گیرنده با امور کودک موجب خواهد شد تا مصلحت واقعی او اعمال نگردد. در چنین شرایطی لازم است از نظریه تخصصی کارشناسان مربوطه کمک گرفته شود تا بتوان تضمین داد بهترین مصلحت کودک لحاظ شده است.

دولت ایران با تصویب مجلس شورای اسلامی به کنوانسیون حقوق کودک ملحق شده و مطالبق با ماده ۹ قانون مدنی این کنوانسیون دارای اعتباری همچون قوانین داخلی است. لذا به نظر می‌رسد حقوق کودک و قوانین مربوطه در ایران نیاز به بازسازی بیشتری در این زمینه به جهت تکامل در رسیدن به موضوع مصلحت کودک دارد. جهت طی نمودن موفقیت‌آمیز این مسیر باید عناصر

تشکیل دهنده مصلحت به صورت آیین نامه اجرایی تهیه و در اختیار عموم و مقام تصمیم گیرنده قرار گیرد. به این ترتیب حتی عموم جامعه اعم از والدین یا سرپرستان قانونی نسبت به رعایت مصلحت کودک خود بهتر عمل خواهند کرد. مضاف بر این که این موضوع سبب خواهد شد تا در تعیین مصلحت طی فرایند دادرسی و غیره سلیقه شخصی دخالت نداشته و تا حد زیادی استانداردهای حمایتی و مراقبتی از کودک در رسیدن به بهترین مصالح عالیه او رعایت گردد.

درباره عدالت ترمیمی و جایگاه آن در بحث مهم حضانت و به طور کلی دعاوی حوزه خانواده نیز باید اشاره نمود که حمایت از حوزه حقوق خانواده و ارزش های آن با مداخله کیفری چندان اثربخش نیست، چراکه روابط اعضای خانواده و بنیان های آن بر پایه عواطف و اعتماد بنا شده است. به ویژه در دعاوی مثل حضانت که با کودکان مواجه هستیم نیازمند اجرای سیاستی منعطف و افتراقی شده با رویکرد ترمیمی هستیم. البته برای این گونه دعاوی پاسخ مناسبی نداریم و حتی بسیاری از واکنش های کیفری فاقد اثربخشی است و حتی پیامدهای سوئی دارد. از این رو، در دعاوی خانواده و حضانت از سازوکارهای ترمیمی حل و فصل اختلافات و سازش استفاده می شود. در واقع، رسیدگی رسمی به حضانت مشکلات را وخیم تر می کند و باید به جای رسمی بودن از ترمیمی بودن و سازش و رسیدگی ترمیمی استفاده نمود.

پیشنهاد

تأکید بر نظر کودک در تعیین حضانت: با توجه به اصول کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ میلادی، مشارکت کودک در تصمیم گیری های مربوط به خودش اهمیت زیادی دارد. لازم است که قوانین ایران نیز به کودک این حق را بدهند که در سنین بالاتر، والد مورد نظر خود را برای حضانت انتخاب کند. ایجاد مراکز مشاوره خانواده برای کاهش آسیب های روانی: بسیاری از مشکلات مرتبط

با حضانت و دیدار کودک، ناشی از اختلافات والدین است. راه‌اندازی مراکز مشاوره خانواده می‌تواند به والدین کمک کند که تعارضات خود را کاهش داده و همکاری بهتری در زمینه تربیت کودک داشته باشند. اعمال کنترل بیشتر بر صلاحیت والدین حضانت‌دار: دادگاه‌ها باید نظارت بیشتری بر شرایط حضانت داشته باشند. در صورتی که والد حضانت‌دار دچار مشکلاتی مانند اعتیاد، خشونت یا عدم توانایی نگهداری کودک شود، حضانت باید مورد بازبینی قرار گیرد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- امامی، سیدحسین، ۱۴۰۴، **حقوق مدنی**، جلد دوم، چاپ سی و یکم، تهران، انتشارات اسلامیه.
- رساپور، محمدباقر و نوربخش، سوسن، ۱۳۹۴، معیارهای ارزیابی مصلحت کودک در فقه امامیه، حقوق ایران و کنوانسیون حقوق کودک، **فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب**، شماره ۳.
- صفایی، سیدحسین و امامی، اسدالله، ۱۴۰۴، **مختصر حقوق خانواده**، چاپ شصت و دوم، تهران، انتشارات میزان.
- عابدینی، عبدالله و مشکی باف، مهدی، ۱۴۰۰، جایگاه مصلحت در کنوانسیون حقوق کودک و قوانین خانواده ایران، **فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب**، شماره ۴.

- کاتوزیان، ناصر، ۱۴۰۲، **دوره مقدماتی حقوق مدنی خانواده**، چاپ دوازدهم، تهران، انتشارات میزان.
- موسوی خمینی، سیدروح الله، ۱۳۹۸، **مباحث حقوقی تحریرالوسیله**، ترجمه سیدمحمد موسوی بجنوردی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات مجد.

عربی

- شهید ثانی، زین‌الدین بن علی، ۱۴۱۳ق، **مسالك الافهام فی شرح شرائع الاسلام**، قم، انتشارات بنیاد معارف الاسلامیه.
- موسوی بجنوردی، سیدمحمد، ۱۳۹۸، **قواعد فقهیه**، چاپ هفتم، تهران، انتشارات مجد.
- نجفی، محمدحسن، ۱۳۹۲، **جواهرالکلام فی شرح شرائع الاسلام**، قم، دفتر انتشارات اسلامی.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.27- Spring 2026

- Burden of Proof and Admissibility and of Evidence in International Commercial Arbitration
Homayoun Mafi, Maedeh Asgharzadeh
- Analysis the Practice of Determining the Jurisdiction of the International Criminal Court to Adjudicate Forced Marriage
Mohammad Hossein Ramezani Ghavamabadi, Pouria Ebrahimzadeh
- Legal Rethinking of the Use of Artificial Intelligence for the Enforcement of Punishment
Amirreza Mahmoudi, Anusha Zafari Kore Tash
- Federative Rights in Football: Approaches of the Legal Systems of Iran, France, England, Argentina, Brazil, Spain and Colombia
Behnam Noorzadeh
- Conflict of the Regulation of the Third Article of the Mandatory Formal Registration of Immovable Properties with Laws and Legal Principles
Akbar Iman Poor, Sahand Nejadi Ijadkar
- Criminal Personality and Its Relationship with Effective Punishment
Maryam Bahmai, Mostafa Karamipour
- Challenges and Obstacles to Interpreting Contracts in Iranian Law
Farzin Yazdan Panah, Mohammadreza Nasiri
- Measures to Prevent Financial Corruption in the Banking System
Alireza Deraei, Sayyed Ebrahim Mortazavi, Amirhasan Abolhasani
- Divorce at the Request of the Woman in the Iranian Legal System
Mohammad Ahmadi, Helma Sadat Zorrieh Kermanshahi
- Assessing the Criminal Nature of Online Lotteries in Iranian Law
Mohammadhossein Hajeb, Zahra Rabbani, Roya Asiaei
- Mutual Sale Contract in the Iranian Legal System
Sadegh Mohebbi, Mohammadali Jahani
- Features and Characteristics of Cybercrimes in the Iranian Criminal System
Seyedeh Elaheh Babonaki
- Studying the Right to Employment of Women in International Law
Habibolah Abdollah Poor, Sama Khodayari
- The Effectiveness of Security and Educational Measures in the Resocialization of Juvenile Delinquents; A Case Study of Shahid Fakhmideh Judicial Complex
Leila Ahadi
- Retaliation in the Quran and its Place in Islamic Penal Policy
Rojin Masoudi, Jamal Rezaei Hossein Abadi
- a Legal Analysis of the Regulatory Structure of the Unorganized Monetary Market in Iran: from Conceptual Ambiguities to Legislative and Executive Challenges
Ali Babaei
- The Impact of Independent International Institutions on the Effectiveness of Sanctions in International Trade Law
Elahe Ghorban Karimi
- Based on the Best Interests of the Child; an Analysis of Custody with a Legal, Jurisprudential and Psychological Approach to Identifying Legislative Gaps
Mona Komeyli
- Human Rights-Based Rehabilitation and Its Limitations in the Iranian Penal System
Amin Reza Bahar Falamarzi
- an Analysis of Strict Civil Liability in Chemical Industry Accidents; a Case Study of Iranian Methanol Production Units
Mohammad Jokar, Sasan Vazin Pour
- Pathology of Lethal Punishment in Iranian Criminal Law
Mohammadreza Rezaei
- Implementing Regulations on Land Nationalization, Especially Endowment Lands, with Emphasis on Judicial Practice
Esmaeil Chogani
- International Criminal Policy Against Genocide: A Comparative Analysis in International Criminal Tribunals
Ali Hadian Haghighi, Saber Sayyari Zohan
- Criminological Analysis of Kolbari in the Border Areas of Iran and its Comparison with the Kalba
Morteza Hashem Pour
- Legal Challenges and Harms of Unauthorized Accredited Institutions in the Iranian Monetary System
Amin Aminl Nezhad
- The Impact of Prefrontal Cortex Dysfunction on Criminal Responsibility in the Crime of Intentional Murder
Hamid Ghiasi, Mehdi Shaban Zadeh
- Artificial Intelligence and the Right to a Fair Trial in Light of the Iranian Constitution
Pouria Zhoulideh
- Impact of Government Expenditure and Debt on Stock Market Growth in Iran
Razieh Hojjati Nezhad
- the Position of the Central Counterparty Institution and Its Impact on the Principle of Privity of Contracts in Cross Border Transactions in the Legal Systems of Iran, Europe and the United States of America
Arefeh Ghasem Zadeh Dehabadi
- Strategies to Combat and Deal with Cybercrime
Ahmad Padidar